VIIKONVAIHDE

Sisäilman puhdistaja. Kultaköynnös on yksi maailman älykkäimmäksi nimetyn viherseinän kasveista. Sivu 13

Nurmes lukee. Kirjastokilpailun voittajakaupungin asukkaat käyvät kirjastossa 15 kertaa vuodessa. Sivu 14

Viisikymppisenä opintielle. Irja Hamunen vaihtoi lehmien hoitajasta ihmisten auttajaksi. Sivu 12

Merikapteenista tuli maailman johtava banaanitutkija

Suomalaisten suosikkihedelmä banaani on vaarassa hävitä. Itseoppinut kasvitutkija Markku Häkkinen kiirehtii villibanaanien suojelua kaupallisen lajikkeen pelastamiseksi.

MARKKU HÄKKISEN KOTIALBUMI

Markku Häkkinen on tehnyt 21 tutkimusmatkaa viidakoihin eri puolilla maailmaa. Hän on löytänyt kymmeniä villibanaanilajeja ja kerännyt niistä näytteitä.

Eläkkeellä oleva merikapteeni **Markku Häkkinen** on yksi maailman johtavista banaanitutkijoista. Itseoppinut tieteilijä on nimennyt joka kolmannen maailman villibanaanilajeista tai niiden alalajeista. Kansainvälisessä kasvirekisterissä on peräti 49 Häkkisen kuvaamaa luonnonbanaania.

Häkkinen arvelee, ettei uusia lajeja juuri enää löydy. Sen sijaan kilpajuoksu monen villibanaanin häviämistä vastaan on käynnissä.

Sademetsiä raivataan rytinällä viljelysmaaksi. Banaanien ohella saatamme menettää muitakin ties kuinka hyödyllisiä ravinto- ja lääkekasveja.

Tauti voi tuhota viljelmät

Myös kaikille tuttu viljeltävä banaani on ahdingossa. Häkkisen mukaan nykylajike Cavendish voi hävitä muutamassa vuodessa.

Kaupan banaanit merkistä riippumatta ovat kaikki toistensa kopioita. Juuri yksipuolinen geneettinen perimä altistaa ne tuhoille. Torjunta-aineita joudutaan käyttämään tolkuttomia määriä.

Yksi sienitauti voi tuhota koko maailman banaaniviljelmät. Niin kävi 1950-luvulla Gros Michel -lajikkeelle. Tilalle löydettiin Cavendish-lajike Kiinasta.

Takaiskusta oppineina banaaniyhtiöt etsivät kuumeisesti korvaavia lajikkeita, mutta vielä ei ole tärpännyt.

Tässä kohtaa kuvioon astuvat villibanaanit. Risteyttämällä kasveja tai siirtämällä niistä geenejä voitaisiin luoda uusia, kestävämpiä viljelylajikkeita. Työssä ei kuitenkaan päästä puusta pitkälle, jos luonnonbanaanit hävitetään sademetsien mukana.

Sairaus ei lannista tutkijaa

Ottaen huomioon banaanin tärkeyden ravintokasvina, on yllättävää, että villibanaanien tutkimus lepää vahvasti arktisella alueella asuvan eläkeläisen harteilla.

Häkkinen on kiertänyt maailmalla opettamassa tutkijoita ja opiskelijoita, joten jatkajia hänen työlleen onneksi löytyy.

Häkkinen sai vastikään Suomen Kulttuurirahaston palkinnon, 30 000 euroa, merkittävästä elämäntyöstään. Palkinto myönnettiin ”seitsemän meren löytöretkistä ja hedelmällisestä uteliaisuudesta”.

Häkkisen tutkimusmatkat ovat valitettavasti ohi, sillä hänellä todettiin viime keväänä lihaksia rappeuttava ALS-tauti. Potilaat elävät keskimäärin kolmesta viiteen vuotta diagnoosin jälkeen.

Häkkisellä tauti vaikeuttaa nielemistä ja puhetta. Hän pystyy ottamaan muutaman askeleen, mutta muuhun liikkumiseen tarvitaan pyörätuoli. Vaikka sairaus vie voimat, tieteellisten artikkelien julkaisu jatkuu. Häkkinen aikoo uudistaa banaanien luokittelun ja saada kaiken tiedon yksiin kansiin.

Kun tietokoneen ruudulle levittäytyy banaanien sukupuu, Häkkisen suupielet kääntyvät leveään hymyyn. Tutkijalle tunnusomainen intohimo ei katoa.

Lajit pitäisi kerätä geenipankkiin

Markku Häkkinen on seilannut maailman merillä nuoresta saakka. Vuonna 1975 hän valmistui merikapteeniksi. Reitti kulki monesti trooppisiin maihin. Satamien toreilta Häkkinen osteli eksoottisen näköisiä banaaneja. Yksi sysäys kohti tutkijan uraa sattui kotikaupungissa Kotkassa, jossa paikallisen kukkakaupan valikoimiin oli päätynyt banaanintaimi.

Haltioitunut merikapteeni kiikutti kasvin kotiinsa ja on siitä lähtien kasvattanut banaaneja. Häkkinen perehtyi suosikkikasvinsa sukupuuhun ja huomasi, että iso osa luonnonbanaaneista on erittäin puutteellisesti tutkittuja.

Jonkun oli lähdettävä viidakkoon rämpimään ja etsimään totuutta. Tutkimusmatkoja kertyi lopulta parikymmentä. Häkkinen muistelee niin Borneon monsuunisateita kuin sinnikkäitä iilimatojakin.

Häkkinen toivoo, että myös nuorempi tutkijapolvi jaksaisi koluta sademetsiä eikä jämähtäisi laboratorioihin ja tietokoneen äärelle.

Myös valtioilta tarvitaan myötämielisyyttä tutkimusta kohtaan, jotta kerättyjä kasvinäytteitä saa viedä maasta toiseen.

Tärkeää on koota banaanilajeista näytteet geenipankkiin. YK:n maatalousjärjestön FAO:n geenipankissa Belgiassa on näytteet 60–70 luonnonbanaanista. Niitä säilytetään syväjäädytettyinä koeputkissa.

Valtaosa näytteistä on kenenkäs muunkaan kuin Häkkisen lahjoittamia.

KATJA LAMMINEN

SARI GUSTAFSSON

Kolme banaanilajia on nimetty Markku Häkkisen mukaan.

KUKA?

Markku Häkkinen

Syntynyt 1946.
Koulutus merikapteeni.
Itseoppinut banaanitutkija, jonka tutkimuksista julkaistu noin 90 tieteellistä artikkelia.
Nimennyt ja tieteellisesti kuvannut 49 luonnonbanaanilajia noin 140:stä.
Kolme banaanilajia nimetty hänen mukaansa: Musa haekkinenii, Musa markkui ja Musa velutina subsp. markkuana.
Tehnyt yhteistyötä yliopistojen ja tutkijoiden kanssa Euroopassa, Aasiassa, Australiassa ja Yhdysvalloissa.
Kutsuttiin Lontoon luonnontieteellisen Linné-seuran jäseneksi 2009.

Villibanaanien siemenet ovat usein isoja ja kovia. Hedelmäkin maistuu erilaiselle kuin kaupan banaani.

Markku Häkkinen on kasvattanut banaaneja kotonaan ikkunalaudalla, parvekkeella ja pihalla.

Suomalaiset banaanikansaa

Suomalaisten banaaninsyönti on kiihtynyt. Tullitilaston mukaan maahan tuotiin viime vuonna liki 86 miljoonaa kiloa banaaneja.

Se tarkoittaa, että kukin meistä nauttii niitä lähemmäs 16 kiloa vuodessa. Aiemmin 2000-luvulla määrä on pysytellyt noin 12 kilon kieppeillä.

Kenties smoothie- ja kuntoiluvillitys ovat lisänneet banaanin menekkiä. Luonnonkuoressa kulkevana eväänä se toki on kätevä.

Hämmennys on suuri, jos kymmenen vuoden kuluttua kaupan banaanilaari loistaa tyhjyyttään.

Tuottajamaille tilanne olisi katastrofaalinen puhumattakaan kansoista, joiden ruokavalio perustuu banaaniin.

Tärkeä ravintokasvi

Banaani on tärkein ruoka-aine maailmassa riisin, vehnän ja maissin jälkeen.

Viljelyssä kaksi eri tyyppiä: länsimaissa suosittu jälkiruokabanaani ja tropiikissa perunan tapaan käytettävä jauhobanaani.

Banaanissa on paljon kuitua, C-vitamiinia, kaliumia ja B6-vitamiinia.

Kasvitieteellisesti banaani on ruoho ja sen hedelmä on marja.

KATJA LAMMINEN

Tauti voi tuhota koko maailman banaaniviljelmät muutamassa vuodessa.